

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 376.015.31:796-056.2/.3

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.4.16>

А. І. АЛЬОШИНА

*доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор,
завідувач кафедри теорії спорту та фізичної культури,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: aleshina1012@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6517-1984>*

І. О. БИЧУК

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
професор кафедри теорії спорту та фізичної культури,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: Bichuk.Igor@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8386-9865>*

Р. Б. ІВАНЦЬКИЙ

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії спорту та фізичної культури,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: ivanitskyi.roman@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6313-0660>*

О. Г. ДЕМ'ЯНЧУК

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: Demianchuk.Olena@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9418-6285>*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ІЗ ДЕПРИВАЦІЄЮ СЛУХУ

Еволюція дитини з порушеннями слуху в умовах її перебування в спеціалізованому навчальному закладі має свої особливості. У зв'язку з цим, вирішення проблем корекційно-виховної роботи з дітьми з порушеннями слуху стає надзвичайно важливим. *Мета роботи* – вивчити і проаналізувати фізичний розвиток дітей молодшого шкільного віку з порушенням слуху та порівняти його з однолітками, які не мають порушень слуху. *Методи дослідження*. Для реалізації поставленої мети ми застосовували такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної та спеціальної літератури, порівняння, систематизація. Спеціальні школи та суспільство загалом мають важливі й відповідальні завдання – забезпечити всебічний гармонійний розвиток кожної дитини в процесі навчання та виховання, з метою соціальної адаптації та інтеграції дітей з особливими потребами в суспільне життя. Тісний взаємозв'язок між компонентами фізичного стану та розвитком психофізичних якостей у школярів дозволяє стверджувати, що науково обґрунтований процес фізичного виховання не лише допомагає компенсувати відставання у фізичному розвитку дітей цієї нозології, але й активізує пізнавальні процеси учнів, що позитивно впливає на їхній мовний розвиток. Розроблені програми з фізичного виховання для означеного контингенту дітей постійно вдосконалюються, значних змін зазнають методи й засоби фізичного виховання цих школярів. Знання загальних закономірностей і особливостей формування рухової сфери дітей із різними відхиленнями є особливо важливим для пошуку ефективних педагогічних засобів та методів корекції

рухових порушень. Організація фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з депривацією сенсорних систем здійснюється згідно з типовими освітніми програмами з урахуванням основних положень Нової української школи. Розглянуті нами програми адаптивного фізичного виховання спрямовані на всебічний фізичний розвиток дітей з депривацією сенсорних систем, формування здорового способу життя та позитивного ставлення до фізичної активності, враховують вікові та індивідуальні особливості дітей молодшого шкільного віку, забезпечують різноманітність видів рухової активності та методів навчання.

Ключові слова: адаптивне фізичне виховання, депривація слуху, фізичний розвиток, діти молодшого шкільного віку, освітня програма.

Постановка проблеми. Зростання кількості людей з особливими потребами, зокрема осіб з порушеннями слуху, спонукає науковців шукати найефективніші педагогічні методи. Ці методи зазвичай спрямовані на успішну соціалізацію, яка можлива лише за умови мобілізації всіх компенсаторних здібностей дітей з порушенням слуху. Дослідження показують, що повноцінний розвиток дітей з порушеннями слуху неможливий без фізичного виховання, яке не лише сприяє розвитку моторики, але й коригує відхилення в руховій функції. Важливо зазначити, що науковці активно відповідають на запит суспільства, розробляючи інноваційні підходи та методи фізичного виховання для дітей з порушеннями слуху, що є ефективним механізмом корекції та компенсації фізичних недоліків.

Розвиток дитини з порушеннями слуху в спеціалізованому навчальному закладі має свої особливості. У закладах інтернатного типу діти мають менше можливостей для рухової активності порівняно з однолітками, які відвідують звичайні школи. Незважаючи на переваги спеціальних навчальних закладів, вони мають недолік: обмежують вихованців вузьким колом колективу, створюючи обмежений світ, пристосований до дефекту, що фіксує увагу на недоліку і не вводить дитину в реальний світ.

Отже, соціальна інтеграція школярів зі зниженим слухом є комплексною проблемою, яка включає підвищення рівня їх соматичного здоров'я, працездатності, рухової активності та розвитку психофізичних здібностей.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз й узагальнення даних наукової літератури свідчать, що проблему організаційно-методичних підходів до уроків фізичної культури школярів із вадами слуху розкрито в низці наукових праць. У дослідженнях теоретично й експериментально обґрунтовано методики та технології, спрямовані на вдосконалення навчального процесу дітей з депривацією сенсорних

систем, а саме: корекційну спрямованість фізичного виховання [Демчук 2014: 45–52; Тодоров 2023: 123–130]; корекцію вад моторики молодших школярів [Кашуба 2018: 42–48]; функціональний стан опорно-рухового апарату його корекцію та профілактику [Афанасьєв 2022: 4–11]; розвиток координаційних здібностей [Альошина 2015: 88–92; Бондар 2020: 45–52].

Водночас, незважаючи на значний обсяг досліджень, проблема організації фізичного виховання дітей з депривацією слуху потребує подальшого вивчення та розробки ефективних методик її реалізації.

Мета роботи – вивчити особливості організації фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з порушенням слуху.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети ми застосовували такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної та спеціальної літератури, порівняння, систематизація.

Згідно з даними світової та національної статистики, кількість дітей із сенсорною депривацією щороку зростає. Це робить вирішення проблем корекційно-виховної роботи з дітьми з порушеннями слуху надзвичайно важливим. Спеціальні школи та суспільство загалом мають важливі й відповідальні завдання – забезпечити всебічний гармонійний розвиток кожної дитини в процесі навчання та виховання, з метою соціальної адаптації та інтеграції дітей з особливими потребами в суспільне життя [Борецька 2019: 216; Демчук 2014: 45–52].

Тісний взаємозв'язок між фізичним станом і розвитком психофізичних якостей у школярів свідчить про те, що науково обґрунтований процес фізичного виховання не лише допомагає компенсувати відставання у фізичному розвитку дітей з цієї нозології, але й активізує їхні пізнавальні процеси, що позитивно впливає на мовний розвиток [Борецька 2019: 216; Ляхова 2006: 440; Тодоров 2023: 123–130].

Багато фахівців у своїх дослідженнях зазначають, що у дітей з порушеннями слуху можуть виникати труднощі з розвитком моторних навичок через обмежену здатність наслідувати рухи та інструкції, які часто передаються вербально. Відсутність слуху може впливати на розвиток балансу та координації, оскільки слухова система відіграє важливу роль у підтримці рівноваги. Також варто зазначити, що обмежена соціальна взаємодія через труднощі в комунікації може знижувати рівень фізичної активності, оскільки діти з порушеннями слуху можуть уникати групових ігор та спортивних заходів. Вони можуть мати менше можливостей для участі в організованих спортивних заходах через бар'єри в комунікації та недостатню адаптацію програм фізичного виховання [Демчук 2022: 45–52; Кашуба 2018: 42–48; Ляхова 2006: 440].

Аналіз літературних джерел [Борецька 2019: 216; Кашуба 2018: 42–48; Ляхова 2006: 440; Тодоров 2023: 123–130] засвідчує, що практично в усіх дітей із сенсорними порушеннями наявні проблеми формування рухових функцій. Усе це призводить до необхідності застосування особливих методів навчання й виховання осіб із депривацією слуху, заснованих на використанні всієї системи збережених аналізаторів і спрямованих на корекцію наслідків порушеного психофізичного розвитку та просторової організації тіла дітей.

Розуміння загальних закономірностей і особливостей формування рухової сфери дітей з різними відхиленнями є надзвичайно важливим для пошуку ефективних педагогічних засобів і методів корекції рухових порушень. На стан рухової сфери дітей впливають такі чинники, як ступінь ураження основного дефекту, вторинні відхилення та супутні захворювання, ранній початок рухової активності, а також особливості психічного розвитку.

Аналіз літературних джерел свідчить, що проблемі організації фізичного виховання школярів з сенсорною депривацією приділяється значна увага. Програми фізичного виховання для цієї категорії дітей постійно вдосконалюються, а методи та засоби фізичного виховання зазнають значних змін [Кашуба 2018: 42–48; Ляхова 2006: 440; Тодоров 2023: 123–130].

Організація навчально-виховного процесу для дітей з депривацією сенсорних систем

регламентується Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [Положення 2019: 45]. Дане Положення досить ґрунтовно описує усі аспекти діяльності навчального закладу.

Організація процесу фізичного виховання у навчальних закладах такого типу здійснюється з урахуванням головних завдань, а саме:

- забезпечення права дітей, які потребують корекції фізичного й/чи розумового розвитку, на здобуття певного освітнього рівня загальної середньої освіти за допомогою спеціально організованого навчально-виховного процесу в комплексі з корекційно-розвивальною роботою, медичною реабілітацією;

- розвиток природних здібностей та обдарувань, творчого мислення вихованців, здійснення їх допрофесійної й професійної підготовки, формування соціально адаптованої особистості;

- сприяння засвоєнню учнями норм громадянської етики та загальнолюдської моралі, міжособистісного спілкування, основ гігієни й здорового способу життя, загальних трудових умінь і навичок;

- сприяння фізичному та психічному розвитку дітей;

- забезпечення в процесі навчання й виховання системного кваліфікованого психолого-медико-педагогічного супроводу з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку учнів (вихованців);

- здійснення соціально-педагогічного патронату: надання психолого-педагогічної допомоги батькам (особам, які їх замінюють) із метою забезпечення активної їх участі в комплексній навчально-виховній, корекційно-розвивальній роботі [Положення 2019: 45].

Варто також акцентувати увагу на тому до 2021 року організація адаптивного фізичного виховання здійснювалась згідно Програми з адаптивного фізичного виховання для дітей з порушенням слуху, розробленої Шереметом Б. Г. у 2014 році [Шеремет 2014: 36]. Але у 2022 році, з метою організації адаптивного фізичного виховання були затверджені Типові освітні програми для 1–2 та 3–4 класів, які регламентували організацію навчально-виховного процесу з урахуванням основних положень Нової української школи.

Типова освітня програма для 1–2 класів Фізичне виховання має на меті формування основ здорового способу життя, розвиток фізичних якостей, зміцнення здоров'я, формування рухових умінь і навичок. До змісту програми включено різноманітні види рухової активності, такі як гімнастика, ігри, елементи спорту, при цьому особлива увага приділяється розвитку координації, гнучкості, сили та витривалості. Запропонована програма передбачає використання методів, які сприяють зацікавленню дітей у фізичній активності – ігрові методи, змагання, естафети. Зазвичай заняття проводяться у формі уроків, рухливих перерв, спортивних свят. Особливістю даної програми є те, що вона враховує вікові та індивідуальні особливості дітей, спрямована на розвиток позитивного ставлення до фізичної активності [Савченко 2019а: 48].

Типова освітня програма для 3–4 класів Фізичне виховання, за тією ж редакцією, має на меті продовження формування основ здорового способу життя, розвиток фізичних якостей, зміцнення здоров'я, удосконалення рухових умінь і навичок. Зміст програма включає більш складні види рухової активності, такі як легка атлетика, спортивні ігри, плавання. Особлива увага приділяється розвитку координації, гнучкості, сили, витривалості та швидкості. Під час реалізації програми використовуються різноманітні методи, які включають ігрові, змагальні, тренувальні. Заняття проводяться у формі уро-

ків, спортивних секцій та змагань. Особливість програми у тому, що вона враховує вікові та індивідуальні особливості дітей, спрямована на розвиток самостійності, відповідальності та позитивного ставлення до фізичної активності [Савченко 2019б: 48].

Обидві програми спрямовані на всебічний фізичний розвиток дітей, формування здорового способу життя та позитивного ставлення до фізичної активності. Вони враховують вікові та індивідуальні особливості учнів, забезпечують різноманітність видів рухової активності та методів навчання.

Висновки. Організація фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з депривацією сенсорних систем здійснюється згідно з типовими освітніми програмами з урахуванням основних положень Нової української школи. Розглянуті нами програми адаптивного фізичного виховання спрямовані на всебічний фізичний розвиток дітей з депривацією сенсорних систем, формування здорового способу життя та позитивного ставлення до фізичної активності, враховують вікові та індивідуальні особливості дітей молодшого шкільного віку, забезпечують різноманітність видів рухової активності та методів навчання.

У перспективі подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення застосування засобів штучного середовища з метою підвищення рівня фізичного розвитку школярів із депривацією сенсорних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альошина А., Бичук О. Розвиток координаційних здібностей молодших школярів у процесі адаптивного фізичного виховання. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 3 (31). С. 88-92.
2. Афанасьєв С., Родименко І., Рокутов С., Афанасьєва О., Сидорчук Т. Функціональний стан опорно-рухового апарату дітей молодшого шкільного віку з депривацією слуху та порушенням постави, які навчаються в спеціалізованих закладах освіти. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2022. №1. С. 4–11.
3. Бондар О., Джевага В., Джевага Є. Розвиток координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху в процесі фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2020. № 4. С. 45-52.
4. Борецька Н.О. Адаптивне фізичне виховання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2019. 216 с.
5. Демчук С., Базельчук Н. Корекційно-виховна робота дітей молодшого шкільного віку із депривацією слуху засобами АФВ. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2014. № 2. С. 45-52.
6. Кашуба В.О., Маслова О.В., Ричок Т.М. Технологія корекції фізичного стану школярів з вадами слуху в процесі фізичного виховання / В.О. Кашуба, О.В. Маслова, Т.М. Ричок // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2018. № 2. С. 42-48.
7. Ляхова І.М. Теоретико-методичні основи корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом засобами фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / І.М. Ляхова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 440 с.

8. Положення про спеціальну школу. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2019. 45 с.
9. Савченко О. Я. Типова освітня програма для 1-2 класів. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. Інститут модернізації змісту освіти, 2022. 48 с.
10. Савченко О. Я. Типова освітня програма для 3-4 класів. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. Інститут модернізації змісту освіти, 2022. 52 с.
11. Тодоров П. І. Корекційна спрямованість фізичного виховання дітей з вадами слуху. *Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2023. № 3. С. 123-130.
12. Шеремет Б. Г. Програма з адаптивного фізичного виховання для дітей з порушенням слуху. Інститут модернізації змісту освіти, 2014. 36 с.

REFERENCES

1. Alyoshina, A., & Bychuk, O. (2015). Development of coordination abilities in primary school children during adaptive physical education. In A. V. Tsios & S. P. Kozibrodskiy (Eds.), *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society: Collection of Scientific Papers of Lesya Ukrainka Eastern European National University* (No. 3 (31), pp. 88-92). Lutsk: Lesya Ukrainka Eastern European National University.
2. Afanasiev, S., Rodimenko, I., Rokutov, S., Afanasieva, O., & Sydorhuk, T. (2022). Functional state of the musculoskeletal system of primary school children with hearing deprivation and posture disorders studying in specialized educational institutions. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*, (1), 4-11.
3. Bondar, O., Dzhevaga, V., & Dzhevaga, Y. (2020). Development of coordination abilities in primary school children with hearing impairments during physical education. *Theory and Methods of Physical Education*, (4), 45-52.
4. Boretska, N. O. (2019). *Adaptive Physical Education: A Teaching Methodological Manual*. Mykolaiv: V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University.
5. Demchuk, S., & Bazelchuk, N. (2014). Correctional and educational work with primary school children with hearing deprivation through adaptive physical education. *Youth Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University*, (2), 45-52.
6. Kashuba, V. O., Maslova, O. V., & Rychok, T. M. (2018). Technology for correcting the physical condition of schoolchildren with hearing impairments during physical education. *Theory and Methods of Physical Education and Sports*, (2), 42-48.
7. Lyakhova, I. M. (2006). *Theoretical and methodological foundations for correcting the motor sphere of children with hearing impairments through physical education* (PhD dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv.
8. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019). Regulations on the Special School. Approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 221, March 6, 2019. Information Collection of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 45.
9. Savchenko, O. Ya. (2022). Typical Educational Program for Grades 1-2. Approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 743-22, August 12, 2022. Institute of Educational Content Modernization, 48.
10. Savchenko, O. Ya. (2022). Typical Educational Program for Grades 3-4. Approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 743-22, August 12, 2022. Institute of Educational Content Modernization, 52.
11. Todorov, P. I. (2023). Correctional orientation of physical education for children with hearing impairments. *Scientific Bulletin of Rivne State University for the Humanities*, (3), 123-130.
12. Sheremet, B. G. (2014). Program of Adaptive Physical Education for Children with Hearing Impairments. Institute of Educational Content Modernization, 36.

A. I. ALOSHYNA

*Doctor of Science in Physical Education and Sports, Professor,
Head of the Department of Theory of Sports and Physical Culture,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: aleshina1012@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6517-1984>*

I. O. BYCHUK

*Candidate of Science in Physical Education and Sports, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory of Sports and Physical Culture,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: Bichuk.Igor@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8386-9865>*

R. B. IVANITSKYI

*Candidate of Science in Physical Education and Sports, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory of Sports and Physical Culture,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: Ivanitskyi.roman@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6313-0660>*

O. G. DEMIANCHUK

*Candidate of Science in Physical Education and Sports, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory of Physical Education and Recreation,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: Demianchuk.Olena@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8386-9865>*

**ORGANIZATIONAL SPECIFICS OF SCHOOLCHILDREN
WITH HEARING DEPRIVATION ADAPTIVE PHYSICAL EDUCATION**

The evolution of a child with hearing impairments in the conditions of his stay in a specialized educational institution has its own characteristics. In this regard, solving the problems of correctional and educational work with children with hearing impairments becomes extremely important. The purpose of the work is to study and analyze the physical development of primary school children with hearing impairments and compare it with peers who do not have hearing impairments. Research methods. To achieve the goal, we used the following research methods: theoretical analysis and generalization of data from scientific, methodological and special literature, comparison, systematization. Special schools and society in general have important and responsible tasks – to ensure the comprehensive harmonious development of each child in the process of education and upbringing, with the aim of social adaptation and integration of children with special needs into public life. The close relationship between the components of physical condition and the development of psychophysical qualities in schoolchildren allows us to assert that a scientifically based process of physical education not only helps to compensate for the lag in the physical development of children with this nosology, but also activates the cognitive processes of students, which has a positive effect on their language development. The developed physical education programs for the specified contingent of children are constantly being improved, the methods and means of physical education of these schoolchildren are undergoing significant changes. Knowledge of the general patterns and features of the formation of the motor sphere of children with various deviations is especially important for the search for effective pedagogical means and methods for correcting motor disorders. Conclusion. The organization of physical education of children of primary school age with deprivation of sensory systems is carried out according to standard educational programs taking into account the main provisions of the New Ukrainian School. The adaptive physical education programs we have considered are aimed at the comprehensive physical development of children with sensory deprivation, the formation of a healthy lifestyle and a positive attitude towards physical activity, take into account the age and individual characteristics of children of primary school age, and provide a variety of types of motor activity and teaching methods.

Key words: adaptive physical education, hearing deprivation, physical development, children of primary school age, educational program.